

BIBLIOTEČKO - INFORMACIJSKI SISTEM (BIS)

****

LIBRARY – INFORMATION SYSTEM (LIS)

UDC 005.336.4:025.45]

Problem dosljednosti u indeksiranju dokumenata na temu informacijske i medijske pismenosti: primjer Univerzalne decimalne klasifikacije

***

Problem of indexing consistency about information and media literacy: example Universal decimal classification

Dr. Senada Dizdar, vanredni profesor

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo

senada.dizdar@ff.unsa.ba

Sažetak: Posljednja dva desetljeća, a vezano uz nove tehnološke promjene u području medija i informacija došlo je do porasta zanimanja za informacijsku i medijsku pismenost što je popraćeno porastom literature u ovom području. Usprkos očiglednom literarnom jamstvu u literaturi iz obrazovne politike i strategije obrazovanja, pojmovi informacijska pismenost i medijska pismenost nisu uneseni u standardne sisteme za organizaciju znanja poput klasifikacija. Posljedica pomanjkanja jasnog terminološkog određenja u indeksnim jezicima u praksi sadržajne obrade dovodi do dvosmislene i nedosljedne klasifikacije dokumenata na temu medijske i informacijske pismenosti. U ovom radu, na primjeru Univerzalne decimalne klasifikacije (UDK) objasniti ćemo prirodu ovog problema. UDK je sintetička klasifikacija koja dozvoljava gradnju složenih indeksnih termina da se izraze novi pojmovi. Kad se koriste nekontrolirani termini i ne-koordinirano, ovaj način indeksiranja, nužno dovodi ne samo do proliferacije kombinacija kojima se iskazuje određeni pojam, već i do krivog interpretiranja sadržaja dokumenata tj. njihove očemosti (aboutness). Autorica sugerira da bi valjalo u UDK uvesti specifičniju i precizniju klasifikacijsku oznaku za spomenute pojmove.

Gljučne riječi: dosljednost u indeksiranju, Univerzalna decimalna klasifikacija (UDK), informacijska pismenost, medijska pismenost

Abstract: Growing of interest for information and media literacy since last two decades connected with

new technological changes in the sphere of media and information and it has been included more literature in this sphere. Despite of obviously literary guarantee in the sphere of educational literature and educational policy, terms as there are information and media literacy are not noted in standard systems for knowledge organisation as there are classifications. The consequence of missing clear terminological definitions in index languages of content processing, resulted ambiguous and unevenly classification of media and information literacy. In this paper, we'll explain a kind of this problem with the example of Universal decimal classification (UDC). UDC is synthetic classification which allows making of compound index terminology to express new terms. When assigned indexing and non coordinated used terms, this way of indexing resulted obviously not only proliferation of combinations which express certain term, but wrong interpretation of aboutness. Author suggests more specific and precise classification code for noted terms in UDC.

Keywords: indexing consistency, Universal decimal classification (UDC), information literacy, media literacy

Problem dosljednosti u indeksiranju

Uspješno pronalaženje informacija ovisi o komunikaciji korisnika i informacijskog sistema tj. o mogućnosti korisnika da predvidi tačan izraz za pretraživanje na koji će se dokumenti koji ga zanimaju „odazvati“. Predmet zanimanja i istraživanja može se opisati na različite načine i autori koriste niz sinonima i u naslovu i u tekstu dokumenta što pravi probleme u sadržajnoj obradi dokumenata. U rješavanju problema predvidivosti (predictability) od velikog značaja je intelektualno indeksiranje dokumenata i alati (klasifikacijske sheme, tezaursi...) koji pomažu

informativnim stručnjacima da kontrolirano, dosljedno i „predvidivo“ opisuju istovrsne sadržaje. Ti tzv. kontrolirani rječnici nadalje omogućuju utvrđivanje načela indeksiranja, iscrpnost, specifičnost i dosljednost, i njihovu dosljednu provedbu.¹

Dosljednost u indeksiranju jedan je od velikih problema u sadržajnoj obradi dokumenata, jer su u pitanju jezički i filozofski problemi određenja pojma i predmeta, pa je zato i njihova dosljedna upotreba za indeksere uvijek problematična.²

Dosljednost ili konzistentnost (consistency) u indeksiranju je u bliskoj vezi sa logičkom analizom pojmova. Pojam se u logici definira kao: „misao o biti onog što mislimo, odnosno misao o bitnim karakteristikama onog što mislimo.“ Ako sve što mislimo i o čemu uopće možemo misliti nazovemo „predmetom“, možemo reći da je: „pojam misao o biti predmeta“. Pri tome, potrebno je napomenuti da se riječ predmet ovdje ne koristi u značenju koje je uobičajno u svakodnevnoj upotrebi u smislu konkretnog, stvarnog, materijalnog objekta, nego kao predmet dokumenta, predmet razgovora, nastavni predmet.³

Osnovne oznake pojma su: sadržaj, opseg i doseg. Dosljednost je u vezi sa dosegom pojma koji se definira i kao: „Skup svih pojedinačnih predmeta na koje se odnosi neki pojam“. Dosljednost nas, prema

1 Nakon određenja pojmova (prva faza), u drugoj fazi označavanja u predstavljanju pojmova pomoću jezika za označavanje koriste se dvije vrste pomagala. Za dokumentacijske jezike zasnovane na prirodnim jezicima osnovna pomagala su: popisi predmetnih odrednica, tezaursi, predmetni indeksi, a za klasifikaciju su klasifikacijske sheme i njima pripadajući predmetni indeksi. Prevođenje doznačenih pojmova ovisi od izbora jezika za označavanje i njegovih karakteristika (njegov rječnik, gramatika, pravopis), kao i od sposobnosti indeksera/bibliotekara da zabilježeno znanje interpretira, ali i da interpretirano znanje dovede u suodnos sa drugim znanjem (katalog), stvarajući tako novo znanje. Označavanje dokumenta najvažniji je dio procesa indeksiranja, jer od njegove tačnosti zavisi ukupno funkcioniranje sistema za pohranjivanje i pretraživanje informacija. Sveobuhvatnost sadržaja u interpretaciji i način formuliranja iskaza osiguravaju dostupnost dokumentu.

2 Prvi korak u analizu sadržaja dokumenta neophodno je, prema većini istraživača (Dahlberg, Wüstler, Felber, Büchler...), započeti pojmovnom analizom. Njihovo zajedničko polazište o pojmovnoj analizi najjasnije je iskazao jedan od utemeljivača GTT (The General Theory of Terminology) Eugen Wüstler, napisavši: „Svaki terminološki rad počinje pojmom“ (UNISIST 1984, 98). Prema Dizdar, Senada. 2011. *Od podatka do metapodatka*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, str. 68.

3 Ključni problem u razumijevanju jezika za označavanje predstavlja odnos znaka i pojma. Kod svakog znaka razlikujemo njegov izraz iskazan znakom (oblik pogodan da bude prenesen) i sadržaj (pojam o predmetu iz univerzuma). Odnos izraza znaka, njegovog sadržaja i slike predmeta iz univerzuma, obično se prikazuje modificiranim trokutom Ogdena i Richardsa. U semantičkom smislu to nikako ne znači da objekt iz univerzuma ujedno postaje i objekt semantike; on je samo relevantan za ispitivanje te vrste, te je zato veza između znaka i objekta označena isprekidanom linijom. Nestabilnost te veze presudna je za razumijevanje i pravilnu interpretaciju poruke, te je zbog toga od velike važnosti i za jezike za označavanje. (Škiljan 1976, 99 prema Dizdar 2011, 113).

ovakvoj analizi, upućuje na to da doseg pojma koji se koristi u samom dokumentu i/ili dokumentima treba biti u skladu sa dosegom pojma u jeziku za označavanje koji se koristi u indeksiranju.

Velika pomoć u realizaciji tih zadataka su normativne datoteke koje pomažu informativnim stručnjacima da ispoštuju načela indeksiranja. U idealnim situacijama informativni stručnjaci danas oslanjaju se na normativne datoteke u kojima predmetnica i klasifikacijski oznaka su često povezane unutar jedne normativne datoteke, ipak, još uvijek u bibliotečkoj praksi ima niz situacija kad ovo pomagalo nije na raspolaganju i kada dolazi do odstupanja u dosljednoj upotrebi termina.

Ispitivanje dosljedne upotrebe termina u indeksiranju već od sedamdesetih godina prošlog stoljeća zaokupljalo je mnoge istraživače koji su se bavili procjenom kvaliteta sistema za pohranjivanje i pretraživanje podataka i uveli matematičke proračune u njihovo ispitivanje.

Vrednovanje indeksiranja

Uobičajeno mjerenje dosljednosti upotrebe termina može se vršiti mjerenjem dosljednog korištenja termina između dva ili više indeksa (Inter-indexer consistency) i mjerenjem konzistentnosti, koja dokazuje koliko je jedan indeks dosljedan sebi u dodjeljivanju termina (Intra-indexer consistency).

Mjerenje dosljednosti u indeksiranju vršili su različiti autori i većina istraživanja provedena je mjerenjem inter-konzistentnosti. Inter-indeksna dosljednost je mjerilo usaglašenosti raznih rezultata indeksiranja za isti dokument istim jezikom za označavanje. Dosljednost indeksiranja iskazuje se odnosom između usaglašenih dodijeljenih indeksnih oznaka prema ukupnom broju dodijeljenih indeksnih oznaka na nekom korpusu izabranih dokumenta.

Istraživanja inter-konzistentnosti, koju su izvršili mnogi autori (među njima Hoop (1965), Zunde, Dexter (1969), Rolling (1981), Medelyan, Witten (2006) urađena su sa ciljem matematičke provjere dosljednosti korištenja termina između dva ili više indeksa i proračunavanja razlike između automatskog indeksiranja i indekiranja koje rade informativni stručnjaci.⁴ Trenutno jedna od najaktualnijih tema u izračunavanju dosljednosti u indeksiranju je ispitivanje uloge korisničkog tagiranja (folksonomija) u indeksiranju i mogućnosti koje nudi korisničko tagiranje (Medelyan, Frank i Witten, 2009). Korisničko tagiranje dokumenta od velike je

4 Medelyan, Olena, Ian H. Witten. 2006. „Measuring inter-indexer consistency using thesaurus“. Proceedings of the 6th ACM/ IEEE-CS joint conference on digital libraries. Chapel Hill: ACM.

Dostupno na: <http://researchcommons.waikato.ac.nz/bitstream/handle/10289/1345/06-OM-IHW-Thesaurus-auto-keyphrase.pdf?sequence=1>[citirano: 2015-12-12].

važnosti, jer ono otkriva šta je korisnicima važno u dokumentu i kako ga procijenjuju, te da li dodijeljeni indeksni termini iznevjeravaju korisnička očekivanja.

Od samih početaka problematiziranja, šta treba da se iskazuje indeksnim terminima i šta oni trebaju da pokrivaju (aboutness) iskristalizirale su se dvije oprečne postavke.

Prva grupa autora među kojim su najistaknutiji Albrechtsen, Hjørland (prema Špiranec, 2014, 5) smatraju da indeksiranje treba pomoći otkriti novo znanje, predmetni se stručnjak uopće ne bi trebao usmjeriti na objektivan sadržaj dokumenta, nego predvidjeti utjecaj i vrijednost dokumenta za potencijalnog korisnika, te da informacijski stručnjak treba iskazati ukupnost epistemoloških mogućnosti dokumenta, iscrpljujući njegova značenja, s gledišta autora, korisnika, u odnosu na ostalu literaturu/izvore, znanstvene spoznaje, domenu itd. Sličnog razmišljanja je i Hutchins (prema Špiranec 2014, 5) koji smatra da pojam tematike po prirodi ne može biti objektivan postupak jer je postupak iskazivanja sadržaja dokumenta pojmovima označiteljima također neka vrsta novog autorstva pri čemu osoba koja indeksira odabire i iskazuje jezgrovite pojmove / reprezentate sadržaja imajući u vidu moguću publiku.

Nasuprot njima drugi autori smatraju da se potrebno usredotočiti na sadržaj dokumenta. Reprezentativan predstavnik te skupine je Lancaster, koji tvrdi da se indeksni stručnjak treba naprosto držati teksta i autorovih tvrdnji (prema Špiranec 2014, 7).

Istražujući dosljednost u indeksiranju Lancaster je uočio da postoji paradoksalna situacija koju objašnjava u poglavlju „Dosljednost u pojmovnoj analizi protiv dosljednosti

u prevođenju“ u njegovoj knjizi „Indexing and abstracting in theory and practices“ (1998, 71). Naime, istraživanja su pokazala da je veći stepen inter-konzistentnosti na nivou pojmovne analize kada se indeksiranje vrši označavanjem, nego ako se vrši doznačavanjem korištenjem kontrolnih rječnika.

Veliki problemi u indeksiranju su vezani i za politiku indeksiranja u kojoj ustaljene metode izrade indeksnih oznaka često iznevjeravaju korisnika. Istraživači smaraju da indeksiranje iznevjerava korisnika zato što se na opći način bavi onim o čemu se radi u dokumentu i ne fokusira se na ono što obezbjeđuje „novo“ vezano za temu. Ova vrsta razmatranja problema korisničkih potreba temelji se na razlikovanju između about (o kojoj formi znanja se u dokumentu radi) - šta pokriva dokumenat (npr.: „Statistička fizika“), i očemosti (aboutness) tj. o čemu se u dokumentu radi („Primjena statističke fizike u bankarstvu“). Dakle za korisnika je jako važno da se kaže šta se tačno dešava u dokumentu, odnosno šta je

«novo» dato nego šta on pokriva (about).⁵

To je rezultiralo još jednim paradoksom u indeksiranju, a to je da se može postići i visoka dosljednost u indeksiranju, ali niska učinkovitost, jer korisnik ne uspijeva pronaći taj dokument, budući da su predmetni stručnjaci različito interpretirali tematiku (aboutness) samog dokumenta od onog što taj pojam pokriva i kako ga razumijevaju korisici ili kako je uobičajan u jeziku.

Zaključujući ovu temu Špiranec (2014, 14) konstatira da iza svih tih rasprava preovladava mišljenje da prevladavajući pristup indeksiranju u bibliotekama i mnogim drugim informacijskim ustanovama i komercijalnim servisima po svojoj je prirodi ipak nomološki, utemeljen na objektivističkim načelima s uporištem pitanju o čemu je dokument, pri čemu usredotočenost na dokument treba osigurati objektivnost, neutralnosti i dosljednost u označavanju.

U tome od velikog značaja su alati koji pomažu u provođenju indeksiranja, a među njima svakako je i Univerzalna decimalna klasifikacija, jer se njeno korištenje referira na drugi dio indeksnog procesa, prevođenje. Time ustvari prvi stepen indeksiranja, pojmovna analiza, treba biti urađena od strane eksperata koji predlažu pojmove za reviziju klasifikacija što uveliko jamči kvalitet dodijeljene oznake za određeni pojam.

Tako je u politici UDK klasifikacije (Universal Decimal Classification, u daljem tekstu: UDK) predviđeno, redovito osuvremenjavanje sistema pomoću autoriziranih dopuna, a uslijed promjena koje zahtijevaju korisnici ili uslijed potpunog osuvremenjavanja (revizije) pojedine skupine.⁶

Pri tome, neophodno je istaći da sve izmjene i dopune UDK brojeva svakako spadaju u nadležnost UDK Konzorcija i objavljuju se u publikaciji Izmjene i dopune UDK koje izlaze jednom godišnje u izdanju UDK Konzorcija, te je za očekivati da se pojavi i broj za informacijsku i medijsku pismenost.⁷

Potrebu brzog prilagođavanja klasifikacijskih sistema promjenama, kao i važnost ažuriranja novih oznaka, potvrdila je i analiza korištenja indeksne oznake za pojmove *informacijska i medijska pismenost* iz UDK,

⁵ Vidi: Dizdar, Senada. 2011. *Od podatka do metapodatka*. Sarajevo: NUBBiH, str. 63.

⁶ UDC Consortium. Dostupno na: www.udcc.org [citirano: 2015-12-15].

UDC Consortium. Cancellations to the UDC. Dostupno na: <http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=cancellations> [citirano: 2015-12-15].

⁷ Ispisi UDK brojeva otpisanih u glavnoj bazi UDK „UDC Master Referene File“ mogu se naći na web stranicam UDK Konzorcija. Spomenute tekstualne datoteke moguće je pronaći pod imenom „Cancellations to the UDC“ i objavljuju se u .txt formatu pod godinom u kojoj su se promjene dogodile. UDC Consortium. Dostupno na: www.udcc.org [citirano: 2015-22-12.].

koja je urađena u uzajamnom katalogu Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: NUB BiH).

Informacijska pismenost

Pojam informacijska pismenost (information literacy) koji se pojavio sedamdestih godina prošlog stoljeća (Zurkowski 1974) razvio se u pokret koji ima svoje pristaše, programe, asocijacije, standarde, publikacije i postaje sastavani dio nastavnih programa na svim nivoima obrazovanja. Razlog tome je što je to koncept koji predstavlja temelj cjeloživotnog učenja i zajednički je svim disciplinama, svim sredinama učenja i svim razinama obrazovanja. Ona omogućava učenicima (studentima) da jasnije definiraju informacijsku potrebu, proširuju svoje istrage, da postanu više self-usmjereni i preuzmu veću kontrolu nad vlastitim učenjem.⁸

Definirana na taj način, informacijska pismenost u kontekstu modernog društva znanja postaje vrstom funkcionalne pismenosti, metakompetencija koja omogućava usvajanje novih vještina i znanja, a pojam savremene pismenosti dodatno se proširuje, pa obuhvata: medijsku, bibliotečku, informatičku, digitalnu, te vizuelnu pismenost, pri čemu je ovome skupu pismenosti moguće dodati i neke druge vrste pismenosti neophodne za sticanje znanja.

Sastvani dio informacijske pismenosti je informatička pismenost, koja se često koristila u sinonimnom značenju za informacijsku pismenost, što ima i svoje uporište, jer se u izgradnji i upravljanju znanjem informacijska pismenost ne može definirati bez razmatranja i upotrebe informacijsko komunikacijskih tehnologija.⁹ Tako se informacijska pismenost u svom temeljnom određenju definira kao kognitivna, tehnološka pismenost, u kojoj se moraju poznavati

8 Već od prvog definiranja pojma informacijske pismenosti, sa vjerovatno najcitiranijim njenim pojmovnim određenjem, objavljeno je u Proglasu Američkog bibliotečkog društva (American Library Association – ALA) 1989. godine, pri čemu se informacijski pismene osobe definiraju kao: „one koje su naučile kako učiti (...) jer znaju kako je znanje organizirano, kako pronaći informacije i kako se njima koristiti na sasvim razumljiv način“. U istom dokumentu se navodi da je potrebno rekonstruirati proces učenja, što će studentima omogućiti da se aktivno uključe u obrazovni proces, te ih potači da: budu svjesni informacijske potrebe, prepoznaju informaciju koja može riješiti problem, pronađu potrebnu informaciju, vrednuju informaciju, organiziraju informaciju, djelotvorno se koriste informacijama. Više o ovome vidi u: ALA / ACRL definicija 2000. [online]. Dostupno na mreži <http://www.ala.org/acrl.html>. (2015-12-12.).

9 Informatičko znanje je sposobnost korištenja digitalne tehnologije, komunikacijskih alata i/ili mreža za definiranje podataka, pristup, upravljanje, integriranje i vrednovanje informacije, te stvaranje novih informacija ili znanja i mogućnost komuniciranja informacijama s drugima. International ICT Literacy Panel (2002). *Digital transformation: A framework for ICT literacy (A report of the International ICT Literacy Panel)*. Princeton, NJ: Educational Testing Service. from <http://www.ets.org/Media/Research/pdf/ictreport.pdf> (2015-12-12)

etička i pravna regulativa upotrebe informacija.

Međutim, unatoč snažnoj opredijeljenost bibliotečne zajednice za informacijsku pismenost, ovaj pojam još uvijek obilježavaju dvojbe na teorijsko-konceptualnoj razini i neravnomjerna rasprostranjenost u praksi. Konceptualna disperzija vidljiva je ponajprije u terminološkom aparatu, kojega karakterizira poplava termina koji se tumače kao nadogradnja informacijske pismenosti (npr. data literacy, workplace literacy, health literacy, academic literacy), ili se pak predlažu potpuno novi termini (npr. transliteracy, multiliteracy), ali i problem vezivanja ovog pojma od samog početka za termin informatička pismenost, pa time i njegovo jednoznačno definiranje.¹⁰

Tridesetak godina nakon što je Paul Zurkowski (1974.) definirao pojam informacijske pismenosti, taj je pojam počeo živjeti i na Univerzitetu u Sarajevu i prolaziti sve one teškoće s kojima se susretao i u mnogim razvijenim zemljama, počevši od toga da je smatran sinonimom za pojam informatička pismenost, ubjeđivanja njegovih promotora (od akademskog osoblja) da je pojam informacijska pismenost neadekvatan za akademsku zajednicu, do razumijevanja da je to ustvari metodologija i tehnika izrade naučnog rada koja se oduvijek provodi u nastavi i da tu ne treba ništa posebno mijenjati. Istražujući nastanak i implementaciju pojma informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, može se reći da se u akademskoj zajednici najprije pojavio među bibliotekarima, a da je prvu implementaciju u nastavnom programu doživio u okviru Permanentnog obrazovanja, kojega je organizirala Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine.¹¹

UDK-a za informacijsku i medijsku pismenost

Međutim, mada je od prvog pojavljivanja pojma informacijske pismenosti u bosanskohercegovačkoj bibliotečkoj praksi prošlo više od petnaest godina, publikacije o informacijskoj pismenosti nisu konzistentno indeksirane, što se pokazuje i kao praksa u okruženju.

Kao ilustrativan primjer navodimo dodjeljivanje UDK oznake za priručnik *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta* autorica Sonje Špiranec i Mihaele Banek Zorice (2008), koji je u tri bibliografska nacionalna centra različito indeksiran. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (NSK) u Zagrebu publikacija je dobila indeksnu oznaku 374:316.77, (UDK broj 374 u značenju Obrazovanje i obučavanje van škole i UDK

10 Koltay, Tibor. Maj 2014. „Big data, big literacies?“, Čitalište, 24: 3-8. Dostupno na: <http://citaliste.rs/br24.htm> (2015-12-12).

11 Dizdar, Senada, Lejla Hajdarpasić. Maj 2014. „Razvoj informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu“, *Pančevačko čitalište* br. 24. Dostupno na: http://www.citaliste.rs/casopis/br24/dizdar_senada.htm (2015-15-12).

broj: 316.77 u značenju Sociologija komunikacija) u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine (NUB BiH) UDK broj je 004:374 (UDK broj 004 u značenju Računarska nauka i tehnologija i UDK 374: u značenju Obrazovanje i obučavanje van škole), a u e-katalogu Narodne biblioteke Srbije je broj 371.3:004 (UDK broj 371.3 u značenju Nastavni metodi i postupci. Oblici nastave ; UDK broj 004 u značenju Računarska nauka i tehnologija)¹²

Uočena šarolikost odabranih UDK oznaka potakla je istraživanje o informacijskoj pismenosti i u e-katalogu NUB BiH.

U uzajamnom katalogu (COBISS.BH) pronađeno je pedesetak zapisa koji su direktno vezani za pojam informacijske pismenost, što je provjereno i kroz analizu predmetnih odrednica, te se korpus može smatrati adekvatnim i dovoljnim da posluži kao pokazatelj da se o UDK oznaci za informacijsku pismenost treba još dogovarati.

Naime, već prvi radovi koji su indeksirani 2006. godine nose za ovaj pojam UDK broj 002:004 ili nešto specifičniji 02:004.02.¹³

Rjeđe je označen samo brojem za školske ili visokoškolske biblioteke (027.7/.8)¹⁴ ili brojevima 001.3:004 i brojem 001.102.¹⁵ Nije neuobičajeno da se informacijska pismenost veže i za obrazovanje u bibliotekama, te se pojavljuje, naprimjer, i UDK broj 026/027:37.

Slična situacija je i u okruženju u COBISS sistemu

12 Osim varijacija u izboru oznaka i nejasnog odabira razreda koje je uzet kao oznaka područja, postoji problem i u načinu primjene kombinacije s dvotočkom koja obično označuje primjenu jednog područja na drugo u smjeru s desna na lijevo. Valja napomenuti da su svi spomenuti UDK brojevi otpisani i preusmjereni na druge oznake u zadnjoj reviziji UDK 2004. Navedeni primjeri su uzeti samo kao ilustracija. Publikacije Špiranec, Sonja, Mihaela Banek Zorica. 2008. *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta*. Zagreb: Zavičajna biblioteka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine <http://www.cobiss.ba/scripts/cobiss?command=CONNECT&base=10000> (2015-12-12)

Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu <http://katalog.nsk.hr/F?RN=396891225> (2015-12-12.)

Virtualna biblioteka Narodne biblioteke Srbije <http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=CONNECT&base=70000&language=sr&script=cyr> (2015-12-12)

13 Primjer: Stopar, Karmen, Zlatka Rabzelj, ur. 2006. *Informacijska pismenost med teorijo in prakso - vloga visokoškolskih in specialnih knjižnic: zbornik prispevkov*. 2. skupno posvetovanje specialnih in visokoškolskih knjižnic (11. strokovno posvetovanje specialnih knjižnic in 4. strokovno posvetovanje visokoškolskih knjižnic z mednarodno udeležbo), Ljubljana, 19. oktober 2006. UDK: 02:004(063)(082)

14 Primjer: Sabljaković, Biserka. 2011. *Informacijsko opismenovanje korisnika biblioteke Ekonomskog fakulteta*. UDK: 027.7/.8 školske biblioteke, visokoškolske biblioteke

15 Primjer: Šimić, Josip i Sonja Špiranec. 2015. *Informacijska pismenost: priručnik za studente*. Mostar: Sveučilište. Uporedi sa: Dizdar, Senada, Lejla Turčilo, Beba Ešrefa Rašidović, Lejla Hajdarpašić. 2014. *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj mrežnih modula*. Sarajevo: Univerzitet, 2014.

(Srbija, Hrvatska, Crna Gora), gdje se pojam informacijska pismenost vodi najčešće kao UDK broj 004 i tom broju se onda pridružuju drugi brojevi, poput 02 ili 37.¹⁶

Upravo korištenje UDK broja 004 nije sporno, ako je u pitanju informatička pismenost ili primjena tehnologije u realizaciji informacijske pismenosti, ali jeste kao pojam za informacijsku pismenost. Naime, informatička pismenost je samo dio klastera informacijske pismenosti.

U Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji. Sistematske tablice iz 2004, je naveden broj UDK 004 Računarska nauka i Tehnologija. Računarstvo. *Klasifikacija obuhvata informatičku tehnologiju (računarstvo i telekomunikacije.)*¹⁷.

Nalazeći se pred dilemom šta uraditi, obratila sam se uredništvu UDK pri UDK Konzorciju za pomoć, i od njih dobila informacije da urednici još uvijek razmatraju o pravcu u kojem bi setrebalo potražiti rješenje s obzirom na opće značenje i širu primjenu samog pojma pismenosti kad se koristi u smislu vještina, kompetencija, znanja.¹⁸

U pismu sam, uz obrazložnje problematike, predložila i broj za informacijsku pismenost, povezujući tehnologiju, obrazovanje i informacije.

UDK: 001.102:004]37

Odgovor uredništva u kojem se daje odgovor na ovo razmišljanje, objašnjenja i prijedlog, pa našu korespondenciju navodim u cjelosti:

1. Pojam „pismenost“

Sam pojam „pismenosti“ nije specifičan za informacijsko područje – općenito, radi se o stečenim ili stjecanja vještina, kompetencija tj. o vrsti znanja koju ljudi moraju imati da bi razumijevali neko područje ljudske djelatnosti (bilo koje).

Uredništvo UDK je mišljenja da bi adekvatni broj za „pismenost“ trebalo uvesti kao specijalni pomoćni broj u tablici 37.01/.09 i da se na pismenost gleda kao na proces učenja i stjecanja vještina.

Druga mogućnost za koju uredništvo nalazi manju potporu u literaturi i drugim indeksnim jezicima jest da se „pismenost“ gleda „znanje“ (a ne kao 37 obrazovanje) onda imamo dvije mogućnosti: 001

16 UDK brojevi: UDK broj 02 je broj za Bibliotekarstvo, UDK broj 002 Dokumentacija. Knjige. Rukopisi Autorstvo, UDK broj 37 Obrazovanje. Prema Univerzalna decimalna klasifikacija: 2. srpskohrvatsko izdanje, I dio. Sistematske tablice. 2004. Beograd: Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut.

17 Univerzalna decimalna klasifikacija. Deo 1., Sistematske tablice. 2004. Beograd: Yubin, str. 71.

18 Slavić, Aida. Elektronička pošta od 30. juna 2015. godine. Posjedujem dopuštenje da ovu korespondenciju navedem u cjelosti.

u smislu znanje ili **005.336.4** intelektualni kapital (Intellectual capital. Expertise. Know-how)¹⁹. Urednici UDK su mišljenja da određivanje pismenosti kao znanje općenito pod 001 dovodi do gubljenja društvene perspektive i društvenog konteksta koji su silno važni za pojam pismenosti a koje se puno točnije iskazuje odabirom razreda 37 kao glavnog područja.

Trenutno u nedostatku bolje mogućnosti čini se da **005.336.4** ne treba odbaciti.

Ako se ne koristi broj **37** da se iskaže pojam pismenosti onda to ostavlja mogućnost korištenja **37** u smislu procesa ili postupka obučavanja/opismenjavanja, tj. može se reći **005.336.4:37** - poučavanje vještina know-how.

Drugi dio problema odnosi se na odabir broja kojim se iskazuje područje znanja na koje se neka pismenost može odnositi (informacijska, medijska, politička itd.)

2. Informatička pismenost nije upitna, to je vezano uz **004** - onda se može kombinirati ili se **001** ili s **005.336.4** da se kaže „znanje“ ili know-how i dodatno **37** kad se radi o obučavanju.

3. Informacijska pismenost

Izvjesno je da je „informacijska pismenost“ pojam koji je specifičniji od **001.102** (pojam informacije) tj. odnosi se na pronalaženje zabilježenih informacija u informacijskom prostoru, tj. ono što je trenutno pod **002, 01 i 02 i 07**.

Prema informacijama koje smo dobili od Uredništva UDK, cjelokupna revizija područja informacijskih i knjižničnih znanosti je u pripremi. Cilj je da novo revidirano područje objedini sva područja informacijskih službi, tj. arhive, muzeje, knjižnice i dokumentaciju.

Još nije odlučeno da li će se novo revidirano područje smjestiti pod **002 Dokumentacija** ili pod **01 Bibliografija**. Trenutno okupirana skupina 02 Bibliotekarstvo nema dovoljno praznih, nekorisćenih razina koje su potrebne da se smjesti struktura novog područja i uvedu novi pojmovi.

U očekivanju revizije informacijskih znanosti moguće je koristiti **002** ili **01/02** da iskaže predmet “pronalaženje zabilježenih informacija” u općenitijem smislu.

Iz svega navedenog vidljivo je da bi bilo poželjno da se za označivanje informacijske pismenosti koristi, kad god je moguće i broj **005.336.4:002 ili 01/02:37**.

U korespondenciji sa Uredništvom UDK raspravljalo

¹⁹ Svi brojevi preuzeti iz *Univerzalna decimalna klasifikacija. Deo 1., Sistematske tablice*. 2004. Beograd: Yubin, str. 78.

se i o pojmu medijska pismenosti.²⁰

4. Medijska pismenost, ako se radi samo o medijskoj pismenosti - to nije upitno. U sljedećim izmjenama i promjenama UDK planira se uvesti razred **07 Komunikacije. Mediji. Medijske studije** pod kojom će se naći postojeći razred 070 Novinarstvo:

Prva razmišljanja o razvoju razreda 07 jesu da bi on trebao uključiti (osim postojećeg broja za novinarstvo) i Nakladništvo, Medijski prijenos (radio, televiziju) te Internet kao medij. Posebno važan će biti broj za Internet koji će omogućiti da se sadržaji o Internetu kao mediju klasificiraju odvojeno od programskih i tehnoloških pitanja koja se sad nalaze pod 004.

Medijski studiji pod 07 omogućit će da se izbjegne konfuzija s literaturom pod **316.774** sociologija medija prije nego mediji sami po sebi.

Istraživanja su pokazala da većina dokumenta jeste indeksirana ovim brojem. I mada je ovaj broj prihvaćen u većini centara (nacionalne i narodne biblioteke u okruženju) za medijsku pismenost, čini se da time nije uspostavljena nužna veza između ovih pismenosti (informacijske i medijske) u samom UDK-a broju, što donekle iznevjerava očekivanja korisnika koji medijsku pismenost smatraju vrstom informacijske pismenosti.

Uredništvo UDK skrenulo je pažnju na nove mogućnosti praćenja izmjena i revizije UDK-a brojeva, s obzirom na bosanskohercegovačku situaciju. Radi se o novom online izdanju UDK koje je dostupno na engleskom i na hrvatskom i korisnicima u BiH. Hrvatski UDK Online dostupan je na <http://hr.udc-hub.com/hr/login.php>. Ukratko:

1. Otvoren je pristup cjelokupnom UDK na hrvatskom jeziku koje je prijevod zadnjeg izdanja UDC MR.

2. Pored cjelokupne baze zadnjeg izdanja UDK - Hrvatski UDK Online sadrži i preko 11000 otpisanih brojeva s informacijama kad su brojevi otpisani i na što su preusmjereni.

3. Možete zatražiti slobodan period korištenja od 15 dana.

4. Katedre bibliotekarstva imaju, mogu zatražiti slobodan pristup za korištenje u nastavi a možete zatražiti i besplatno korištenje u nastavi (vidite: <http://>

²⁰ „Američki centar za medijsku pismenost definira medijsku pismenost kao novi pristup u obrazovanju nastao u 21. stoljeću, koji kreira okvire za kvalitetan pristup, analizu, evaluaciju, kreaciju i participaciju u društvu na osnovu poruka u različitim formama, od printanih i video do online. Medijska pismenost omogućava razumijevanje uloge medija u društvu i daje građanima osnovne vještine za propitivanje poruka, ali i samoizražavanje putem njih.“ Vidi Turčilo, Lejla. 2015. „Informacijska i medijska pismenost: Diskurs prilike vs. diskurs opasnosti“. *Obrazovanje odraslih: časopis za obrazovanje odraslih i kulturu*, vol. XV, br. 1: 91-98, str. 92.

hr.udc-hub.com/hr/lis.php).

5. Kad budete koristili UDK Online - možete ostaviti komentare uredništvu unutar servisa.

Zaključak

Potrebu kategorizacije pojmova prepoznajemo kao nešto imanentno klasifikaciji, a to je klasifikacija sama, pa stoga i potreba da se pojmovima dosljedno dodjeljuju UDK oznake vjerovatno potiče od prvih početaka razumijevanja i pitanja: „šta je to predmet dokumenta i kako normirati predmete (pojmove) u katalogu?“ Stoga ne čudi da se u bibliografskom svijetu ponavlja spor oko sadržaja i njegovog normiranja, ali i izražavanje tog normiranog pojma u nekom od dokumentacijskih jezika, jer to predstavlja bar donekle rješavanje problema iz domena sadržajne obrade.

Indeksiranje dokumenta nije jednostavan posao, jer je on uvijek vezan za kognitivne i jezičke probleme koji se često referiraju za problematiku *about* i *aboutnessa* i pitanja da li ti pojmovi iznevjeravaju korisnikovo očekivanje u pretraživanju i rezultatima odziva. Uz ove probleme bitna odlika indeksne oznake ovisi i o dokumentacijskom jeziku koji se koristi u doznačavanju pojmova, pa tako izostatak broja u klasifikacijskom shemama otvara mogućnosti raličitog indeksiranja istog ili sličnog dokumenta (što naravno i nije loše), što generalno narušava načelo dosljednosti, a rezultat je veća količina nerelevantnih dokumenata u pretraživanju.

Takav problem je i sa UDK oznakama za pojam informacijska i medijska pismenost, koji se i na jezičkom planu različito definiraju, a posebne UDK oznake za ove pojmove još uvijek ne nalazimo u UDK shemi. U radu su ponuđena neka od rješenja koja bi mogla pomoći da se postigne veća dosljednost u indeksiranju dokumenata sa ovom tematikom.

Za informacijsku pismenost ponuđen je UDK broj **005.336.4** koji se odnosi na intelektualni kapital uz mogućnosti kombiniranja sa drugim brojevima (naprimjer **005.336.4:002** ili **01/02]:37**), ovisno o predmetu dokumenta. Za medijsku pismenost bi se mogao koristiti UDK broj **316.774**, pri čemu ove prijedloge ne treba shvatiti kao vrstu bilo kakve isključivosti, ili korištenja i drugih brojeva, nego kao mogućnost da se ovi pojmovi što dosljednije predstave i dokumenti međusobno povežu prilikom pretraživanja.

Naravno, ključni problem predstavlja pristup ažuriranim izdanjima UDC Konzorcija, što bi svakako ove i slične probleme umnogome smanjilo.

I na kraju, izgleda da postoji problem i u pozicioniranju

ove dvije pismenosti u smislu odnosa vrste i roda. Kako ih povezati? Čini mi se da je i to jedan od problema i da o njemu svakako treba razmišljati pri dodjeljivanju UDK broja.

Zahvala

Zahvaljujem se dr. sc. Aidi Slavić, glavnoj urednici UDK-a Konzorcija na korisnim savjetima i pomoći, te pristajanju da se naša prepiska objavi za koju smatram da je plodonosna i korisna za bosanskohercegovačku bibliotečku zajednicu.

Literatura

Dizdar, Senada, Lejla Hajdarpašić. Maj 2014. „Razvoj informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu“, *Pančevačko čitalište* br. 24. Dostupno na: http://www.citaliste.rs/casopis/br24/dizdar_senada.htm (2015-15-12).

Dizdar, Senada. *Od podatka do metapodatka*. 2011. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH.

Gavranović, Drahomira. 2014. „Osuvremenjavanje sustava za sadržajno označivanje: primjer UDK skupine 2 religija i teologija“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1-3: 117-140.

Katalog Nacionalne i univerzitetske knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/F?RN=396891225> (2015-12-12.)

Koltay, Tibor. Maj 2014. „Big data, big literacies?“, *Čitalište*, 24: 3-8. Dostupno na: <http://citaliste.rs/br24.htm> (2015-12-12).

Medelyan, Olena, Ian H. Witten. 2006. „Measuring inter-indexer consistency using thesaurus“. *Proceedings of the 6th ACM/ IEEE-CS joint conference on digital libraries*. Chapel Hill: ACM.

Dostupno na: <http://researchcommons.waikato.ac.nz/bitstream/handle/10289/1345/06-OM-IHW-Thesaurus-autokeyphrase.pdf?sequence=1> [citirano: 2015-12-12].

Medelyan, Olena, Eibe Frank, Ian H. Witten. 2009. „Human-competitive tagging using automatic keyphrase extraction“. *EMNLP <09 Proceedings of the 2009 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing: Volume 3*. Dostupno na:

http://www.cs.waikato.ac.nz/ml/publications/2009/maui_emnlp2009_1dataset.pdf [citirano: 2016-1-2].

Lancaster, F.W. 2003. *Indexing and abstracting in theory and Practice*. Champaign, IL: University of Illinois, Graduate School of Library and Information Science.

Langridge, Derek. 1989. *Subject analysis: principles and procedures*. London; New York: Bowker-Saur.

Slavić, Aida. Elektronička pošta od 30. juna 2015. godine.

Špiranec, Sonja. 2014. „Subjektivna paradigma sadržajnog označivanja“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57, 1/3:1-14

Turčilo, Lejla. 2015. „Informacijska i medijska pismenost: Diskurs prilike vs. diskurs opasnosti“. *Obrazovanje odraslih: časopis za obrazovanje odraslih i kulturu*, vol. XV, br. 1: 91-98.

Virtualna biblioteka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <http://www.cobiss.ba/scripts/cobiss?command=CONNECT&base=10000> (2015-12-12)

Virtualna biblioteka Narodne biblioteke Srbije. Dostupno na: <http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=CONNECT&base=70000&lani=sr&scri=cyr> (2015-12-12)

Univerzalna decimalna klasifikacija. Deo 1., Sistematske tablice. 2004. Beograd: Yubin.

UDC Consortium. Dostupno na: www.udcc.org [citirano: 2014-01-15].

UDC Consortium. Cancellations to the UDC. Dostupno na: <http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=cancellations> [citirano: 2014-01-15].